

3. Gazniuk L., Semenova Yu. Human health in a risk society. // New stages of development of modern science in Ukraine and EU countries: monograph / edited by authors. 5th ed. - Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2019. - P.393-412.

Харченко О. В.
kharchenko13@gmail.com
аспірант кафедри національної економіки
та публічного управління
ДВНЗ «Київського національного
економічного університету імені Вадима Гетьмана»
м. Київ, Україна

ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

У методології науки все частіше констатують складність і розмаїття реалій, непередбачуваність наслідків широкомасштабного втручання людини в навколишнє середовище та соціальні процеси. В умовах вкрай нестабільного розвитку ширяться публікації, присвячені категорії невизначеності в рамках різних дисциплін. Стверджується, що невизначеність входить до складу буття людини. Особливий аспект обговорення невизначеності пов'язаний з інноваційним проектуванням в умовах складних реалій у суспільстві та економіці. Протягом всієї історії науки відбувалися трансформації ідеалів і норм наукового дослідження, змінювалося й ставлення до невизначеності.

В умовах невизначеності та ризику людина хоче мати раціональну основу для прийняття розважливих рішень, що дозволяє порівнювати різні варіанти дій та обирати той, що найбільш повно відповідає його цілям і системі цінностей. Наука та філософія повинні допомогти людині у вирішенні складної проблеми вибору.

В історії філософії та науки дослідження проблем невизначеності були присвячені з'ясуванню питання про те, чи є невизначеність суб'єктивною або об'єктивною характеристикою буття. Згідно з першим підходом, невизначеність - це

стан розуму, що приймає рішення суб'єкта або рівень його знань про конкретну ситуацію. Хоча рівень знань про конкретну ситуацію і залежить від неї, проте невизначеність є атрибутом не ситуації, а знання суб'єкта про неї. Відповідно до другого підходу невизначеність носить незалежний, об'єктивний характер по відношенню до людини. Першу класифікацію видів невизначеності запропонував ще Аристотель, пов'язуючи її з тим чи іншим аспектом в розумінні випадкового та можливого. Він вважав, що невизначені ситуації, пов'язані з поняттям випадковості, не можуть бути предметом доказового знання.

Сьогодні термін «невизначеність» широко використовується в різних галузях знання, перш за все, в економіці, управлінні, психології, соціології, політології, його використовують в математиці, техніці й ще в цілому ряді дисциплін.

Визначення невизначеності, що належить В. Далю: невизначений, в точності невідомий, недосліджений, той, що не злічити, не виміряти, неописаний з усіма ознаками; темний і сумнівний; невизначений, недоступний дослідженню [3, 81]. Невизначеність характеризується як відсутність достатньої інформації; визначеність само як поняття, протилежне невизначеності, характеризується наявністю точної інформації.

П. Лаплас яскраво писав у своїй відомій книзі «Досвід філософії теорії ймовірностей» так: «Ми повинні розглядати даний стан всесвіту як наслідок її попереднього стану та як причину подальшого. Невизначеність і випадковість пов'язані тільки з нашим незнанням» [4, 2].

Одним з досягнень науки ХХ ст. стало доведення того, що існують об'єктивна невизначеність і випадковість, яка не залежить від суб'єкта. Таким чином, невизначеність і випадковість не завжди є наслідком нашого незнання. Першоджерелом об'єктивної невизначеності, яка є в основах матерії, є світ елементарних частинок. Принцип невизначеності В. Гейзенберга є фундаментальним положенням квантової механіки, згідно з яким для будь-якої частинки спостерігач не може одночасно виміряти, наприклад, координати і імпульс [4, 2].

Бертранд Рассел відмічав, щоб жити «енергійно», потрібен середній шлях, шлях філософії, який вимагає як математичної, так і поетичної складової. Філософ коротко підсумовує, що найвидатніші люди, які були філософами, відчували потребу в науці та містиці: спроба гармонізувати стала сенсом їхнього життя, а неприступна невизначеність надає філософії, на думку деяких людей, більшого сенсу, ніж наука чи релігія [5].

У задачах прийняття рішень можна виділити наступні основні типи невизначеностей:

- об'єктивна невизначеність («невизначеність природи»);
- невизначеність, викликана відсутністю достатньої релевантної інформації (гносеологічна невизначеність);
- стратегічна невизначеність, викликана залежністю від дій інших осіб (партнерів, противників, організацій і т. д.);
- невизначеність, породжена слабкоструктурованими проблемами;
- невизначеність, викликана нечіткістю, розпливчастістю як процесів і явищ, так і інформацією, що їх описує [3, 84].

Сучасна постнекласична наука відійшла від лапласовського детермінізму. Згідно синергетики, теорії Великого вибуху, концепції глобального еволюціонізму, релятивістської космології та інших сучасних фундаментальних теорій, в світі існують випадковість і невизначеність, їх існування цілком об'єктивно вони є основними макрорегуляторами динаміки всіх нерівноважних матеріальних систем і процесів від мікросвіту до мегасвіту. Без них були б принципово неможливими ані виникнення, ані подальша еволюція Всесвіту. Пізніше виникла теорія суб'єктивної ймовірності, яка виходила з того, що всі ймовірності випадкових результатів є повністю суб'єктивними. Даніель Канеман і Амос Тверські запропонували теорію перспектив, за допомогою якої поведінкова економіка розглядається через свідoctва. Дана теорія показала, що люди при виборі свого рішення сприймають потенційні втрати набагато чутливіше, ніж потенційні виграші. Також, всі ми набагато більше звертаємо увагу на «зміну» користі своїх станів, ніж над власною

користю самих станів, а визначення самих ймовірностей дуже сильно відрізняється від особистої «системи координат» людини [4, 4].

Так, одним з останніх трендів самоосвіти є розвиток емоційного інтелекту, що протягом мільйонів років вдосконалювався еволюцією. Саме унікальний людський «комп'ютер» стає в нагоді при прийнятті рішень в умовах як глобальної невизначеності, так і невідомості кожного індивіда.

Використана література:

1. Гаврилов М.І., Зирін Д.Г. Невизначеність як форма прояву реальності // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Філософія. Культурологія. Політологія. Соціологія. – 2013. – Т. 26 (65). – №4. – С. 370–376.

2. Герасимова И. А. Неопределенность в познании и в социальных практиках. Эпистемология и философия науки. – 2019. – Т. 56. – № 4. – С. 8–20.

3. Диев В. С. Риск и неопределённость в философии, науке, управлении Вестник Томского государственного университета. – 2011. – №2(14). – С. 79–89.

4. Зайцев Н. Д. Неопределённость как научная и философская проблема Политехнический молодежный журнал. – 2016. – №5.

5. Bertrand Russell: The Everyday Benefit of Philosophy is that It Helps You Live with Uncertainty (2015, May 20th). Access mode: <https://www.openculture.com/2015/05/bertrand-russell-the-practical-purpose-of-philosophy-is-that-it-lets-you-live-with-uncertainty.html>.